
Antropologija i etika estetske kirurgije

Šimun Bilokapić, Split

UDK: 617.5-089.844

241.13

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Vanjska ljepota nedvojbeno predstavlja istinsku vrijednost koja je kadra utjecati na ljudske odnose, snažno uvjetovati život i ponašanje osoba koje se ne smatraju dionicima estetski obdarenih, ugroziti njihovo individualno i relacijsko blagostanje, uzrokujući tako stvarne psihičke poteškoće. Mnogi, nezadovoljni svojom pojavnošću, traže rješenje u estetskoj kirurgiji, koja može poboljšati ljudski izgled ili ga u potpunosti mijenjati. Radi se o disciplini danas bitno usmjerenoj na pomlađivanje i uljepšavanje, ali i svakodnevnoj praksi u punoj ekspanziji koja se postavlja kao zahtjev, kao tehnička mogućnost, a samim tim i kao etički problem.

Etičko promišljanje estetske kirurgije ne priziva u pamet samo znani konflikt naravnog i artificijelnog, u ovom slučaju konflikt između naravnog izgleda i artificijelnih mogućnosti prilagođavanja vlastite tjelesnosti i pojavnosti nekom osobnom ili društvenom idealu ljepote, nego otvara – i u slučaju prihvaćanja artificijelnoga u ljudskom životu – niz drugih antropoloških i etičkih pitanja. Koja je vrijednost ljepote, zdravlja, tijela, fizičkog izgleda? Do koje mjere je dopušteno tražiti estetsko poboljšanje vlastitoga tijela estetskom kirurgijom? Postoje li granice onkraj kojih je estetski zahvat moguće i potrebno smatrati nemoralnim? Tko definira kanone ljepote? Je li estetska kirurgija medicinska (terapeutska) disciplina ili se radi o djelatnosti koja vještim manipuliranjem samo medikalizira potrošačevo nutarnje nezadovoljstvo, trguje nadom, iluzornim i nerealnim očekivanjima. Koji su njezini pozitivni učinci?

Ovim člankom autor nema pretenziju odgovoriti na sva postavljena pitanja, nego samo naznačiti etičke poteškoće i konflikte, kako već postojeće tako i one moguće, u okviru estetske

kirurgije. Stoga u prvom dijelu svoga rada pristupa određenju temeljnih pojmova vezanih uz plastičnu kirurgiju općenito i estetsku kirurgiju posebno, dok u drugom dijelu analizira Govor pape Pia XII. upućen sudionicima 10. nacionalnog kongresa Talijanskoga društva plastične kirurgije (1958.) te promišljanje nekolicine moralnih teologa o dopuštenosti pojedinih zahvata iz područja estetske kirurgije, a sve s ciljem utvrđivanja temeljnih etičkih kriterija u rješavanju konkretnih slučajeva. Iz te analize rezultira vidljivom činjenica da se moralnom prosudbom pojedinih "slučajeva" vraćamo zapravo klasičnoj kazuistici i njezinom operativnom instrumentariju. U trećem dijelu, a temeljem uvjerenja da ozbiljni antropološki i moralni problem estetske kirurgije danas nisu nipošto pojedinačni zahvati, nego sama disciplina estetske kirurgije kao takva, autor upozorava na činjenicu da mentalitet i "kultura" estetske kirurgije, odnosno njezina pretjerana egzaltacija i nekad razvidna manipulacija, mogu ugroziti, redefinirati, dislocirati važne vrjednote kao što su primjerice ljepota, zdravlje, tjelesnost, terapija, odnos liječnik – pacijent.

Gljučne riječi: plastična kirurgija, estetska kirurgija, etika, okolnosti, ljepota, tijelo, pojavnost, zdravlje, informirani pristanaak, odnos liječnik – pacijent, terapija.

Uvod

Ljepota i lijepo, središnji pojmovi estetske kirurgije (nadalje: EK), rijetko su imali dobro definiranu ulogu u predstavljanju kršćanskog morala. Istina je da se govorilo o ljepoti Božjoj, ljepoti stvorenoga, ljepoti časnoga i dobroga, ali je oduvijek postojalo stanovito nepovjerenje s obzirom na tjelesnu ljepotu. Razlog tomu može biti bojazan da bi njezino podrobnije tematiziranje dovelo do etike senzibilnosti, ako ne i do etike senzualnosti. Prevladavalo je uvjerenje da bi etika koja bi se previše usmjerila na estetiku, mogla vrlo lako skliznuti u estetizam i tako zanemariti Kristov križ i otajstvo otkupljenja, udaljiti ljude od dužnosti da izgrade pravednije i bratskije društvo. Posljedica takvog stava je činjenica da riječ "ljepota" iznimno rijetko susrećemo kako u starim, tako i novim

rječnicima i priručnicima moralne teologije. U tekstovima Učiteljstva isto se tako spominje vrlo rijetko i sasvim uzgredno.

Ako je takav stav tradicije prema ljepoti općenito, ne treba nas čuditi onda ni stanovita zapostavljenost problema EK u kršćanskim antropološkim i etičkim promišljanjima. Istina je da EK nije najistaknutije etičko i bioetičko pitanje, ali njezina golema rasprostranjenost koju se može zahvaliti prvenstveno udvojenosti s medijskim angažmanom, stalna tendencija rasta i širenja i na poseban način može bitna ugroženost etičkih vrijednota sadržanih u tom "medicinskom" postupku, pozivaju na podrobniju i obuhvatniju etičku analizu i vrjednovanje. U pitanju su naime važne vrjednote: ljudsko tijelo i tjelesnost, njegov položaj i značenje u suvremenoj kulturi, tjelesna ljepota, njezina mitologizacija, homologizacija, manipulacija, problemi zdravlja i bolesti, naznake komercijalizacije medicine. U pitanju su etička načela: odnos liječnika i pacijenta, informirani i slobodni pristanak, proporcionalnost između rizika i dobiti, terapeutsko načelo, načelo integriteta i cjelovitosti.

Svrćamo dakle pozornost samo na važnije prijepore koji se izravno tiču etike, uvjereni da stvarni problem nisu više toliko pojedini zahvati u EK ili, rječnikom tradicionalne moralne teologije rečeno, *casusi*, nego da je slučaj (*casus*) postala sama EK u svojoj cjelini.

1. ODREĐENJE POJMOVA I UVODNA ZAPAŽANJA

U različitim vrstama literature koja se bavi EK nije nipošto lako pronaći njezinu jedinstvenu i općeprihvaćenu definiciju. Razlog tomu je preklapanje različitih područja i nejasne granice unutar jednog šireg okvira koji redovito definiramo pojmom plastične kirurgije. O poteškoći razgraničenja svjedoči mnoštvo pojmova koji katkad zvuče isto, a označuju različito područje ili zvuče različito, a naznačuju jedno te isto područje. Spominjemo samo dio njih: rekonstrukcijska plastična kirurgija, estetska plastična kirurgija, jednostavno "estetska kirurgija", estetska kirurgija u užem i širem smislu, kozmetička kirurgija, kirurgija ljepote, morfo-korektivna kirurgija, kirurgija zavodačenja, zatim

kozmetička kirurgija budućnosti koju već sada nazivaju kozmetički genetski inženjering ili jednostavno estetska genetika.

Vodeći računa o pacijentu i njegovim stvarnim ili pretpostavljenim bolestima i oštećenjima, R. Malta donosi sljedeće tumačenje tih općih pojmova.¹ Disciplina EK bila bi grana rekonstrukcijske plastične kirurgije koja je opet, na svoj način, specijalistički ogranak opće kirurgije. Rekonstrukcijska plastična kirurgija bavi se rekonstrukcijom oštećenih tkiva ili organa čija je deformiranost urođena ili stečena; primjenjuje se dakle u slučajevima gdje postoji anatomsko funkcionalna manjkavost. EK bavi se uglavnom korekcijom tjelesnih mana ili nedostataka koji uzrokuju psihološke neugodnosti unutar pojedinaca, ali koji nemaju nikakvih negativnih funkcionalnih učinaka. Ta disciplina, u počecima usko vezana uz rekonstrukcijsku plastičnu kirurgiju, daje sve više prostora, obogaćivanjem i proširivanjem svoje estetske komponente, ogranku koji nazivamo kozmetičkom kirurgijom, čiji je prvotni cilj pomlađivanje i uljepšavanje. Za mnoge autore EK i kozmetička kirurgija jednostavno su istoznačnice usmjerene na namjernu kiruršku promjenu tjelesnih obilježja s ciljem promjene izgleda pojedine osobe.²

Drugi autori kirurške zahvate kojima se modificira vanjski izgled neke osobe (plastična kirurgija) dijele u tri temeljne skupine. Prvoj skupini pripadaju oni zahvati koji su usmjereni na rekonstrukciju i povratak u prvotno stanje teško oštećenih anatomskih dijelova (traumatska oštećenja, ozljede, ranjavanja i sl.) – rekonstrukcijska plastična kirurgija. Kirurški zahvati koji spadaju u drugu i treću skupinu mogu se jednostavno nazvati EK u užem i EK u širem smislu. Drugoj skupini plastične

¹ Usp. Renato Malta, *Chirurgia estetica*, u: Giovanni Russo (ur.), *Enciclopedia di Bioetica e Sessuologia*, Elledici, Leumann (Torino), 2004, 450–454.

² Usp. Isto, 450–451. Definiranje fenomena nije nipošto nebitno, jer u mnogim državama zdravstveno osiguranje pokriva troškove rekonstrukcijske plastične kirurgije, usmjerene dakle na rekonstrukciju nenormalnih struktura tijela koje su posljedica urođenih ili bolešću stečenih nedostataka, dok zahvati iz estetske ili kozmetičke kirurgije, usmjereni dakle na preoblikovanje normalnih struktura tijela zbog poboljšanja izgleda i samopoštovanja, nisu obligatorni i zato se oslanjaju na osobne financijske izvore.

kirurgije pripadaju zahvati usmjereni na korekciju teških konstitucijskih nesavršenosti ili nedostataka – EK u širem smislu, dok trećoj skupini pripadaju zahvati usmjereni na korekciju anatomskih stvarnosti koje zainteresirani pojedinci doživljavaju kao nesavršenosti ili nedostatke; one potkopavaju povjerenje u sebe, smanjuju kvalitetu relacijskoga života ili utječu na vlastitu radnu aktivnost – EK u užem smislu.³

Za potrebe ovoga rada, a svjesni uvijek opasnosti od pojednostavnjivanja problema i nedostatka jednodušno prihvaćene razlike između estetske i rekonstrukcijske plastične kirurgije, EK definiramo jednostavno kao dio plastične kirurgije usmjerene na promjenu dijelova tijela s ciljem ljepše pojavnosti i boljeg izgleda. Različita je dakle od rekonstrukcijske plastične kirurgije, također istaknutog dijela plastične kirurgije, čiji je prvenstveni cilj rekonstrukcija oštećenih, deformiranih ili na bilo koji način nedostatnih dijelova tijela, što može biti posljedica različitih nesreća, infekcija, općih kirurških zahvata kao što je slučaj odstranjivanja tumora ili zahvata na koži. Razvidno je da su EK i rekonstrukcijska kirurgija kao dijelovi plastične kirurgije usko povezane kako zbog upotrijebljenih kirurških tehnika, tako i zbog činjenice da bilo koja funkcionalna rekonstrukcija nastoji biti istovremeno i estetska. Rezultati kirurških zahvata u oba slučaja usmjereni su na stvaranje učinaka onkraj tjelesne anatomije i fizionomije jer obvezuju čitavu osobu u odnosima prema samoj sebi i drugima.

Područje djelovanja EK čitava je površina ljudskoga tijela, a na poseban način oni dijelovi koji su izloženiji ljudskom pogledu, a mnogi ih smatraju bitnima u susretu s drugim osobama (lice, grudi, tjelesno obličje). Najčešći zahvati EK su: rinoplastika (korekcije nosa), liposukcija (skidanje viška masnoga tkiva), mastoplastika (povećanje grudi), blefaroplastika (kirurgija očnih kapaka i vjeđa), ritidektomija (eng. *face-lift* – otklanjanje bora). Univerzum pacijenata EK je u stalnom porastu. Najčešći pacijenti su žene, premda se znatno povećava udio muškaraca (redukcija trbušnog sala, oblikovanje

³ Usp. Giovanna Ricci, Piergiorgio Fedeli, *La chirurgia estetica tra percezione sociale e modello etico-deontologico*, u: *Difesa Sociale*, 83 (2004) 2, 122–123.

prsiju, posvemašnja depilacija, povećavanje penisa) i tinejdžera nezadovoljnih vlastitom pojavnošću.⁴

Već iz samog definiranja pojmova nazočnih na širokom polju plastične kirurgije, moguće je zaključiti da rekonstrukcijska kirurgija ne uzrokuje posebna etička pitanja, osim onih općih, kao što su slobodan i informiran pristanak i odnos trošak/dobrobit, budući da je prvotni cilj ove grane plastične kirurgije rekonstrukcija ili poboljšanje normalnih funkcija pojedinca, u kojemu je uvijek nazočan i estetski element. Je li isti slučaj i sa EK?

Društvene rasprave o EK moguće je svesti na dvije oprječne pozicije. Jedna je kritička i smatra zahvate EK čistom taštinom, znakom ispraznosti i nepotrebnog rasipanja materijalnih dobara. Puno je plemenitije, smatraju isti, potrošiti vlastite snage i novac na stjecanje znanja i razvoj intelektualnih sposobnosti negoli na vlastito tijelo. Iz društvene perspektive, moglo bi se govoriti i o ugrozi načela društvene pravednosti. Pozicija zagovornika, s druge strane, ističe dobrobiti EK, pravo slobodnog izbora i činjenicu da ti zahvati nisu nepomirljivi niti su nauštrb sličnih ulaganja u sebe i društvo.⁵ Teološko-moralno promišljanje kreće se između ovih dviju krajnosti: njezina potpunog odbacivanja i nekritičkog prihvaćanja.

2. CRKVA I MORALNA TEOLOGIJA O EK

Moralni su teolozi u određenim povijesnim razdobljima bili više ili manje nepovjerljivi prema plastičnoj kirurgiji općenito, a osobito prema zahvatima koji danas spadaju u područje EK.⁶

⁴ Više o disciplini estetske kirurgije, njezinim pojedinačnim zahvatima i mogućim pacijentima, vidi: Duško Maletić – Ines Maletić, *Estetska kirurgija: primjeri iz prakse i mogućnosti*, 2. prošireno izdanje, Repro-color, Zagreb, 2004.; Boško Milojević, *Estetska plastična kirurgija. Kako i zašto?*, Milo, Zagreb, *sine anno*.

⁵ Usp. <http://eseserv.engr.scu.edu/StudentWebPages/KNguyen/researchpaper.htm>

⁶ Kršćanski pisci prvih stoljeća, posebice rigoristi, bili su neskloni čak i onim ponašanjima koja su danas, iako mogu biti izraz taštine i ispraznosti, općeprihvaćena. Tertulijan primjerice u svom djelu *De cultu feminarum*

Razlog tomu bilo je uvjerenje da se ne smije i ne može korigirati ono što je Bog stvorio, a još više činjenica što su tako važni zahvati na ljudskom licu i tijelu (rinoplastika, blefaroplastika) bili nekad u rukama uglavnom nekompetentnih "liječnika-vračeva", obrtnika i sličnih poduzetnika koje društveni mehanizmi nisu nadzirali.⁷

Govor pape Pija XII.

Odnos Crkve prema plastičnoj kirurgiji općenito i EK osobito radikalno se mijenja tijekom prošloga stoljeća govorom pape Pija XII. sudionicima 10. nacionalnog kongresa Talijanskoga društva plastične kirurgije 4. listopada 1958.⁸ Prvi put i na tako svečan način jedan crkveni autoritet priznaje i odobrava disciplinu plastične kirurgije koja se u to vrijeme počinje

snažno osuđuje svako ukrašavanje odjeće i svako uljepšavanje tijela. Motivi kojima zabranjuje ženama da se šminkaju su sljedeći: da ne budu uzrok kušnje samima sebi ili sablazan drugima; muža ne zanima njezina ljepota; to bi značilo ispravljanje Božjega plana; bojiti kosu u crveno nesretno je predviđanje paklenoga ognja; šminka ne uskrsava s tijelom. Sv. Jeronim (*Epistula ad Eustichium*) osuđuje lakoumnost kršćanki koje su se predstavljale javno s obojenim očima, izbijeljenom kožom, namazanim usnama i licem. Sličnoga su mišljenja Klement Aleksandrijski i sv. Ciprijan. Usp. Marciano Vidal, *Manuale di etica teologica. Morale dell'amore e della sessualità*, parte seconda, Cittadella Editrice, Assisi, 1996., 158; Klement Aleksandrijski, *Odgovitelj*, (preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac, ofm), Služba Božja, Split, 2006., 411–435.

⁷ O povijesnom razvoju plastične kirurgije i odnosu crkvenih autoriteta prema toj djelatnosti u različitim povijesnim razdobljima, vidi: Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, Mulino, Bologna, 2008, 13–42.

⁸ Pio XII, *Discorso ai partecipanti al X Congresso Nazionale della Società Italiana di Chirurgia Plastica*, u: *Acta Apostolicae Sedis*, 50 (1958) 19, 952–961. U prvom i drugom dijelu svojega govora Papa se izravno referira na plastičnu kirurgiju. Shvaća je i promatra kao znanost i umjetnost, usmjerenu u samoj sebi na dobrobit čovječanstva. U njoj kao profesiji angažirane su važne etičke i psihološke vrjednote o kojima kirurg treba voditi računa. Plastična kirurgija svoje znanje duguje medicinskoj znanosti; njezin cilj je ponovno uspostavljanje, katkad funkcionalno, a katkad jednostavno estetsko, normalne vanjske morfologije ljudskih udova kada su ti isti udovi pogođeni urođenim ili stečenim bolestima. Usp. *Isto*, 953–956.

ozbiljnije institucionalizirati. Budući da se radi o disciplini i profesiji koja snažno angažira važne etičke i psihološke vrjednote, Papa savjetuje kirurzima, kada prvi put pregledaju svoje pacijente, strogu primjenu medicinskih normi i načela u vlastitom postupanju. Neodgovidim drži točan odgovor na sljedeća pitanja: može li i u kojoj mjeri pacijent izdržati tjelesne i duševne teškoće zahvata, postoji li opasnost teških komplikacija za čitav organizam ili neke njegove udove, kakav se rezultat može predvidjeti ili mu se nadati. U određenim slučajevima kirurg će, osim znanstvenih izvora, kaže Papa, upotrijebiti i umjetničke izvore prilagođujući se propisima estetike ljudskoga tijela.⁹

U trećem dijelu svojega govora Pio XII. se usredotočuje na estetsku komponentu liječničkog zahvata promišljajući upravo moralnu dopustivost EK, dakle kirurgije usmjerene ne toliko na poboljšanje funkcije pojedinih organa koliko na čisto uljepšavanje osobe.¹⁰ Čini to na sljedeći način. Najprije vrjednuje ljudsku tjelesnu ljepotu kao dobro u sebi, jer je otisak ljepote Stvoritelja i pokazatelj ljudskoga zdravlja i pozicionira je, unutar hijerarhije vrjednota, na pripadajuće joj mjesto koje nije nipošto na vrhu ljestvice, jer nije ni duhovno ni esencijalno dobro, nego je dobro podređeno višim dobrima i vrjednotama. Ona je tjelesno dobro usmjereno na čitava čovjeka, a kao sva dobra istoga roda podložno je zlorabama. Takvim odgovorom sugerira da se čitava materija koja se tiče postupaka i zahvata EK treba ravnati i uređivati bitno načelom integriteta i cjelovitosti ljudske osobe.¹¹

⁹ Usp. *Isto*, 954–955.

¹⁰ Navodi primjer preoblikovanja nečije fizionomije iz čisto estetskih razloga ili jednostavno uklanjanje bora nastalih naravnim protokom vremena. Ne ulazeći dakle u raspravu o konkretnim slučajevima, Papa na sasvim načelnoj razini promišlja moralnu dopustivost zahvata usmjerenih na uljepšavanje i pomlađivanje osobe.

¹¹ U istom kontekstu i na temelju tradicionalnog promišljanja o ljepoti, Papa predstavlja konstitutivne elemente lijepoga – savršenstvo, harmonija, iskrenost – jasno opominjući da ti kanoni kojima se već od starine služe umjetnici i plastični kirurzi ne nastoje fiksirati jedan jedini tip ljepote, a još manje za sve ljudske vrste, nego nastoji utvrditi granice iza kojih stoje nesavršenosti i deformiranosti. Najodlučnijim elementom u definiranju ljepote smatra ipak iskrenost izražaja koji u nečije lice utiskuje vrijednost

Kakav je onda sud i odgovor kršćanskog morala o nakani osobe da se uljepša i pomladi estetskom kirurgijom iako je njezina pojavnost već sada u skladu s kanonima jedne normalne estetike?¹² Papa sasvim optimistično i dobrohotno odgovara: budući da želja osobe i sam čin nisu u sebi samima ni moralno dobri ni moralno zli – oni su jednostavno indiferentni – moralnost takvih i sličnih čina ovisit će o konkretnim okolnostima pojedinih slučajeva.¹³ U moralnom vrjednovanju tih okolnosti i rješavanju široke kazuistike nazočne u EK, potrebno je poštivati sljedeće temeljne uvjete: da je nakana ispravna, da se opće zdravlje subjekta čuva od značajnih rizika, da su motivi razumni i proporcionalni “neredovitim sredstvu” kojemu se pojedinac utječe. Upravo na temelju ispravnosti nakane, očuvanja zdravlja i razumnosti motiva, smatrati je moralno nedopuštenima one zahvate kojima se povećavaju vlastite moći zavođenja, zahvate kojima se osuđenika želi prijevarom osloboditi od zaslužene kazne, zahvate koji bi nanijeli štetu redovitim funkcijama tjelesnih organa, zahvate koji bi se činili iz čiste ispraznosti ili modnoga hira. S druge strane, Papa drži da su određeni zahvati posve legitimni, čak preporučljivi u onim situacijama kada deformiranosti ili samo “nesavršenosti” ljudskoga tijela pothranjuju ozbiljne duševne smetnje, ili su preprjeka društvenim i obiteljskim odnosima, ili su zaprjeka – osobito kod osoba posvećenih javnom životu ili umjetnosti – obavljanju njihovih aktivnosti.¹⁴

Dakle, ako se tjelesna ljepota smjesti na pripadajuće joj mjesto u hijerarhiji vrjednota i ako se poštuju naznačeni temeljni moralni uvjeti za opravdanost pojedinih zahvata,

Ljepote, a što daje onda prostora gotovo beskrajnoj različitosti tipova ljepote. Usp. *Isto*, 957–958.

¹² Pritom naravno treba isključiti svaku neispravnu nakanu, svaki rizik za zdravlje i sve ono što bi bilo protivno krjeposti. Temeljni razlog traženog usavršavanja je poštovanje prema estetskoj savršenosti i užitak njezina posjedovanja. Usp. *Isto*, 958.

¹³ Usp. *Isto*. Postoji čitav niz okolnosti o kojima liječnici i moralisti moraju voditi računa u donošenju suda o dopustivosti i moralnosti konkretnih čina. Klasična moralna teologija sažela ih je u nekoliko temeljnih pitanja: *quis, quid, ubi, cur, quomodo, quando*. Zahvati EK su, čini se, vrlo prikladno mjesto gdje se ta pitanja mogu učinkovito primjenjivati.

¹⁴ Usp. *Isto*, 959–960.

estetska se kirurgija, zaključuje Papa, ne protivi volji Božjoj kada vraća savršenstvo vrhuncu stvorenoga – čovjeku. Tim više što se određeni psihološki fenomeni kao što su osjećaj manje vrijednosti uzrokovan vlastitim izgledom, ili osjećaj tjelesne i estetske inferiornosti u usporedbi s vršnjacima ili drugim ljudima, mogu tako duboko ukorijeniti i stabilizirati u kompleksima, koji bi onda mogli voditi razvoju karakternih anomalija i anomalija u ponašanju, različitim psihozama, a katkada i deliktu samoubojstva. U takvim situacijama kirurški zahvat, rekonstrukcijski ili samo estetski, ne odgovara više samo medicinskoj indikaciji, niti samo estetskoj indikaciji, nego i duhovnom motivu utemeljenom na Kristovu postupanju s potrebnima.¹⁵

Na kraju svoga govora, a možemo ga bez ustručavanja okarakterizirati kao jednu vrstu pohvale dobrobitima plastične i estetske kirurgije, papa Pio XII. još jednom poziva djelatnike navedenih disciplina, osim stjecanja čisto tehničkih kompetencija, na interdisciplinarnost, na svijest o jedinstvenosti i cjelovitosti ljudske osobe, na produbljivanje spoznaje o vlastitim mogućnostima i odgovornostima, na svijest da se njihovi zahvati trebaju protezati onkraj tkiva i udova, sve do duše i duhovne ljepote, na pomno razlikovanje između stvarnih pacijenata i psihopata.¹⁶

Razmišljanja moralnih teologa o zahvatima EK

Sličnim načelima i argumentacijom služi se I. Fuček u moralnoj prosudbi konkretnog slučaja mastoplastike, odnosno povećanja grudi.¹⁷ Radi se o slučaju udate žene srednjih godina, skladnog bračnog života čije su grudi zbog brojnih porođaja i preboljenih bolesti potpuno deformirane, gotovo neprimjetne. Razlozi za intervenciju su njezina osjetljivost na lijep izgled i ljubav prema vlastitom mužu.

¹⁵ Usp. *Isto*, 960.

¹⁶ Usp. *Isto*, 960–961.

¹⁷ Ivan Fuček, *Moralno-duhovni život. Vjerovati, živjeti*, sv. 10, Verbum, Split, 2010., 304–307.

Autor analizira slučaj pod medicinskim, estetskim i moralnim vidom. Oslanjajući se uglavnom na argumentaciju Pija XII., drži da u spomenutom slučaju utok EK ne bi bio moralno nedopustiv. Svoju tvrdnju obrazlaže na sljedeći način: iako se ne radi o bolesti u uskom smislu riječi, nego o opravdano nastalom tjelesnom nedostatku koji se odslikava i na duševno polje i budući da se radi o gotovo bezopasnom liječničkom zahvatu usmjerenom na uljepšavanje, budući da se radi o okolnostima koje nisu negativne, o nakani koja također nije negativna, žena ima utemeljeno pravo da taj njezin dio tijela bude u skladu s općim estetskim normama. Drži da su u konkretnom slučaju zadovoljena temeljna moralna načela koja ravnaju sličnim slučajevima: ispravnost nakane, sigurna savjest, očuvanje zdravlja bez većih rizika, razumni i proporcionalni motivi.¹⁸

Nešto prošireniju i razrađeniju argumentaciju pruža nam G. Grisez u konkretnom slučaju EK pomlađivanja.¹⁹ Radi se naime o udatoj ženi u pedesetim godinama koja je nakon određenih zdravstvenih problema, redovitom vježbom i dijetama, čemu se pridružio i njezin muž, izgubila znatno na tjelesnoj težini. Gubitkom kilograma muž se osjeća i izgleda bolje nego prije. I ona se osjeća pet godina mlađom, ali je problem što izgleda deset godina starijom, posebno u licu. O navedenom slučaju i stanju duha tih osoba moralni teolog postavlja pitanja: može li ta žena učiniti *face-lift* da bi postigla mlađi izgled kao što je to učinila i njezina prijateljica koja sada izgleda deset godina mlađe? Posljedice zahvata su zanemarive, tek neznatno smanjeni osjet na mjestima rezanja, a muž suglasan s njezinom odlukom, jer, kakva god ta odluka bila, ona neće promijeniti kvalitetu njegove ljubavi. Autor u raspravu uvlači i jedan posve novi element: značajne novčane izdatke, budući da zdravstveno osiguranje ne pokriva troškove zahvata.²⁰

¹⁸ Usp. *Isto*, 306–307.

¹⁹ Germain Grisez, *The Way of the Lord Jesus. Difficult Moral Questions*, volume three, Franciscan Press, Quincy University, Quincy, IL, 1997, 262–266.

²⁰ Usp. *Isto*, 262.

Nakon skiciranja čimbenika bitnih za rješavanje slučaja, autor upoznaje naslovnika s različitim ciljevima općih kozmetičkih mjera među koje spadaju tretmani ljepote i šminkanja. Jedan od tih ciljeva ili čestih razloga utoka kozmetičkim mjerama je brisanje znakova normalnoga procesa starenja i povratak mladenačkog izgleda. Upravo bi to, prema autorovu mišljenju, bio prevladavajući motiv u navedenom slučaju: izgledati mlađom i ljepšom.²¹

Nekoliko je razloga, mišljenja je autor, zbog kojih se osoba motivirana na taj način, ne bi trebala podvrgnuti *liftingu* lica. Prvi razlog tiče se kršćanskog smisla samopoštovanja. On bi se trebao temeljiti na nadi u vječni život, na svijesti o potpunosti i jedinstvenosti svake osobe i svih osoba, a ne na nekakvim nestalnim i promjenjivim kanonima ljepote i pojavnosti. U tom smislu, dvojba o odlasku ili ne odlasku na slične zahvate mogla bi postati prigoda za istinsko svjedočenje kršćanskih vrijednota gdje bi ne odlazak značio opiranje onim kulturološkim datostima i predrasudama prema kojima su stariji ljudi manje vrijedni, a starenje proces koji treba pošto-poto zaustaviti ili barem ukloniti njegove izdajničke znakove.²²

Drugi razlozi tiču se stanovite prijevarnosti i taštine sadržane u nakani da netko izgleda mlađe nego što stvarno jest, da napravi umjetnu razliku između biološke i kronološke dobi. Naime, mnogi ljudi ne žele da drugi saznaju za njihove operacije. Znanje o operaciji minira postignuti uspjeh na način da se pomlađena pojava ne gleda više kao naravna, nego se novo, izmijenjeno lice doživljava kao maska. Odsutnost autentičnosti i neprihvatanja trenutnog stanja, bilo prije, bilo poslije operacije, vodi stanovitom paradoksu koji se očituje u stalnom skrivanju: prije operacije – znakova starenja, a nakon operacije – vidljivih znakova pomlađivanja.²³

Ostavljajući po strani osobne motive za utok *liftingu*, autor upozorava naslovnika na njegovu moguću neučinkovitost i poražavajuće estetske učinke općenito. Nabori lica nisu jedini

²¹ Usp. *Isto*, 263–264.

²² Usp. *Isto*, 264.

²³ Usp. *Isto*.

znak starenja neke osobe. Ako se oni otklone, drugi znakovi postaju još očitiji i rječitiji. Diskrepancija između pomlađenog lica i drugih vidova vlastite pojavnosti i ponašanja može zaista izgledati vrlo ružno.²⁴

Međutim, kad bi okolnosti bile drukčije od naznačenih, kad ova žena primjerice ne bi bila udana, nego bi tražila muža, kada bi bila nezaposlena i tražila posao, a istodobno bila duboko uvjerena da bi joj mladenački izgled u svemu tome pomogao, bi li kirurški zahvat usmjeren na pomlađivanje bio prihvatljiv i opravdan? Dok bi mnogi drugi teolozi i sam papa Pio XII., vodeći računa upravo o promijenjenim okolnostima, odgovorili pozitivno,²⁵ autor odgovara jednim suzdržanim “možda”. Njegova “neodlučnost” uvjetovana je opet bojaznošću od kulturološkog pritiska i osnaživanja društvenih predrasuda kojima je pojedinac stalno izložen. Ipak zaključuje: budući da *lifting* lica učinjen radi mlađega izgleda nije intrinzično zao, on se može razumno birati kao sredstvo za postignuće nekoga dobrog cilja, a za njega je to ispunjenje vlastitih obveza i odgovornosti.²⁶

Drži konačno, imajući u vidu načelo društvene pravednosti, da je cijena zahvata iznimno velika i da bi se isti novac mogao upotrijebiti u plemenitije svrhe, kao što je primjerice omogućavanje plastične kirurgije djetetu s teškim oštećenjima lica, što je zapravo ulaganje u kraljevstvo Božje, gdje se jedino možemo nadati da ćemo ostati zauvijek mladi.²⁷

B. M. Ashley i K. D. O'Rourke smatraju neupitnom opravdanost rekonstrukcijske kirurgije, ali su vrlo oprezni prema kozmetičkoj kirurgiji, poboljšanju ljudskoga izgleda. Iako se ljudska pojavnost ne može smatrati “funkcijom”, ona je ipak

²⁴ Usp. *Isto*, 265. Vidi također razloge zbog kojih Autor, unatoč njegovu tvrdom stavu prema *face-liftu*, smatra moralno dopustivim uporabu šminkanja u takvoj situaciji.

²⁵ Za različite stavove židovskih autora o kozmetičkoj kirurgiji vidi: Daniel Eisenberg, *Judaism and Cosmetic Surgery*, dostupno na: <http://www.aish.com/ci/sam/48955041.html>.

²⁶ Usp. Germain Grisez, *The Way of the Lord Jesus. Difficult Moral Questions*, 265.

²⁷ Usp. *Isto*, 265–266.

vrlo važna u ljudskom životu s obzirom na spolnu privlačnost, društvene odnose, osjećaj vlastite vrijednosti. Etički opravdanim smatraju stoga zahvate čiji je cilj postizanje, u slučaju da nedostaje, svega onoga što se smatra normalnim, atraktivnim izgledom za pojedini spol, pa čak i njegovo poboljšanje. Ako je cilj međutim puko povećavanje seksualne privlačnosti ili brisanje znakova normalnog starenja, legitimno je onda pitati se: mogu li se troškovi, rizici i razumnost takvih procedura držati stvarno opravdanima?²⁸

Moralna analiza EK i njezinih pojedinih zahvata jasno ukazuje, s jedne strane, na činjenicu da je korekcija tjelesnih manjkavosti ili poboljšanje vlastitog izgleda preoblikovanjem tjelesnih struktura, ukoliko ne postoji nikakva funkcionalna šteta, posve legitimno postupanje i, s druge strane, da je EK posvema ambivalentna stvarnost utoliko što, osobito danas, postaje zarobljenik usvojenih modela koji ne odgovaraju uvijek stvarnim potrebama osobe ili su inspirirani subjektivnim vrjednovanjem stvarnosti. Odatle onda snažno upozorenje moralnih teologa da se moralni sud mora donijeti za svaki slučaj pojedinačno, točno utvrđujući motive i razloge zahtjeva za zahvatom, provjeravajući istodobno njegovu plauzibilnost. Ispravno kršćansko ponašanje, sugeriraju, ne smije nipošto promovirati ideju da se vrijednost ljudske osobe mjeri radije izgledom negoli karakterom.

3. TAMNA STRANA ESTETSKE KIRURGIJE

Nema nikakve sumnje u postojanje dobrih učinaka EK na tjelesnoj, emocionalnoj i duhovnoj razini. Pojedinci ne samo da izgledaju bolje nego se i osjećaju mlađima, ljepšima, svježijima, što može onda bitno utjecati na njihovo samopoštovanje, povjerenje, osobnost, radnu i relacijsku učinkovitost. No, postojanje značajnih dobrobiti u poboljšanju vlastitoga izgleda ne isključuje mogućnost i potrebu kritičkog

²⁸ Usp. Benedict M. Ashley, Kevin D. O'Rourke, *Health Care Ethics. A Theological Analysis*, Georgetown University Press, Washington, DC, 1997, 339–340.

osvrta, makar u obliku natuknica, na pojedine aspekte EK kao discipline i njezinu udvojenost s neprihvatljivim mentalitetima i stremljenjima u suvremenoj kulturi.

EK, sada već slobodna i neovisna o rekonstrukcijskoj kirurgiji, prepotentno je ušla u život suvremenog čovjeka, u njegov vokabular, u njegovu imaginaciju. Njezina banalizacija izravno je proporcionalna njezinoj medijskoj vidljivosti i njezinoj nazočnosti u općem jeziku i javnom životu. U nekim vidovima poprima gotovo religiozne i asketske značajke. Poručuje da je svemoćna. Ona spašava brak i posao, kadra je radikalno promijeniti nečiji život. Estetski kirurzi postaju navjestitelji spasenja i nade za sve, a neke farmaceutske tvrtke žive od prodaje te iste nade. Dio ljudi pod golemim medijskim pritiskom postaje njezinim vjernim sljedbenikom, stvarnim i istinskim "plastholičarom".²⁹

Premda nam nije uvijek i do kraja jasan odnos između uzroka i posljedica, u ovom slučaju uzročno-posljedična veza između suvremene kulture i EK, činjenica je da postignutim statusom EK potiče na promišljanje važnih elemenata suvremene društvene stvarnosti. Spomenuti je u tom smislu društvenu promociju iluzornih i štetnih stereotipa mladosti i ljepote, odnos prema tijelu, sudjelovanje nekih liječnika u reklamiranju skupih procedura estetske kirurgije (zbog dobrobiti pacijenata ili vlastitog profita?), narušen ili potpuno nedefiniran odnos liječnik – pacijent, samoreklamiranje estetskih kirurga, redefiniranje pojma zdravlja, povreda društvene pravednosti trošenjem značajnih resursa na taštinu i ispraznost, a mnogima istovremeno nedostaje potrebno za život i sl.

Odnos prema ljepoti

U spomenutom govoru plastičnim kirurzima Papa ljudskoj tjelesnoj ljepoti dodjeljuje pripadajuće joj mjesto u jednoj ispravno složenoj ljestvici vrjednota. Riječ je o važnoj vrjednoti, ali nipošto s vrha ljestvice, jer nije ni duhovno, ni moralno, ni esencijalno dobro.

²⁹ Usp. Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 137–143.

Nijedno povijesno razdoblje, iako se kult ljepote rađa s čovjekom, nije s takvim intenzitetom poruka, medijski posredovanim, manje ili više eksplicitnim, definiralo ljepotu i mladenački izgled kao primarne vrjednote. Naše ih društvo demokratizira, predlaže kao istaknute ciljeve koji trebaju biti dostupni svima, jer se radi o nezamjenjivim sastavnicama jednoga “zdravog” relacijskog i društvenog života. Ljepota jest dar, ali može biti i plod naših ruku. Demokratizacijom ljepote, što bi otprilike moglo značiti da se možda nisi rodio lijep, ali to možeš postati utokom EK, naša kultura uvjetuje život pojedinca do te mjere da ga frustrira, ljepotu pretvara u objekt konzumacije, u puku robu, izlažući je mentalitetu *shoppinga* po kojemu se sve može kupiti za određenu cijenu. A ako je ljepota tržišna vrijednost dostupna svima, onda biti lijep postaje društvena dužnost, što za posljedicu ima otužnu činjenicu da tjelesna neprikladnost, neprilagođenost kanonima ljepote, naravna nesavršenost izazivaju strah, pa i osjećaj krivnje.³⁰

Mnogi se analitičari slažu u činjenici da suvremeno društvo pretvara ljepotu i tjelesni izgled u idola, da ih mitologizira,³¹ homologizira, objektivizira i standardizira na izvanjskoj razini. Zanimljivo je da to čini ono isto društvo i kultura koji su dali legitimitet svakom obliku emancipacije, subjektivizma, različitosti. No suvremena žuđena i uvelike stereotipizirana ljepota možda odslikava savršenost i harmoniju, ali joj nedostaje, rekao bi papa Pio XII, iskrenost izričaja. Nedostatak te bitne sastavnice ljepote dovodi do stanovitog paradoksa: umjesto da čovjeka učini komunikativnijim, otvorenijim i društvenijim – što su česta obećanja EK, ali i očekivanja

³⁰ Usp. Maria Teresa Russo, *Etica del corpo tra medicina ed estetica*, Rubbettino, Soveria Mannelli, 2008, 104–105.

³¹ Dio feminističkih autora smatra da je (mit) ideologija neodoljive moći ljepote zapravo svjesno rašireno političko oružje i ofenziva protiv emancipacije i uspjeha žena kako bi se nad njima i njihovim tijelima zadržala društvena kontrola. Takva antifeministička tendencija političke moći, podržana nadom u golemi profit, predlaže služenje ženskoga roda nikada dostižnom idealu ljepote, što ženu susljedno izlaže opsjednutosti tjelesnim izgledom, stalnom preispitivanju i katkad samoprijeziru. Usp. Naomi Wolf, *Mit o ljepoti. Kako se prikazi ljepote koriste protiv žena*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.

njezinih pacijenata – zatvara ga naprotiv u njega samoga, izolira od drugih i odvodi u puki narcizam.³²

Posljedice mitologizacije ljepote – čemu EK daje značajan doprinos – mogu biti zaista drastične. Redefiniraju se prije svega pojmovi zdravlja i bolesti.³³ Dosadašnja formula zdrav čovjek jednako lijep čovjek, preoblikuje se u formulu lijep čovjek jednako zdrav čovjek. Iluzija mladosti i ljepote definira ružnim i bolesnim svaki znak slabljenja reproduktivne aktivnosti i njezinih posljedica, razdoblje nakon menopauze, najmanju naznaku posve normalnoga starenja. Izgled starijih osoba proizvoljno se proglašava mrzovoljnim i ružnim. Starost postaje bolest, a staračko tijelo smatra se antiestetskim, antierotskim i patološkim. Dodatni je problem što se granica “starosti” sve više i sve brže spušta naniže, tako da se osobe već u četrdesetima proglašava starim osobama. Takav proglas nerijetko implicira i vrijednosni sud: da su starije osobe – manje osobe, a starije žene – manje žene i nipošto ženstvene, te su nužno potrebne estetskih zahvata. Čovjek i njegova redovita i normalna stanja nasilno se proglašavaju nenormalnima, čak patološkima, pa ih je potrebno pomladiti, uljepšati, feminizirati ili maskulinizirati, hormonima ili skalpelom. Suvremeno, tobože detabuizirano i oslobođeno društvo svojim poimanjem ljepote i mladosti rađa novi strah. To je strah od ružnoće, starosti i nenjegovanog tijela. Neestetsko tijelo je grijeh, teško oprostiva opscenost u razdoblju diktature vidljivoga.³⁴

Repozicioniranje i devalvacija bitnih vrjednota pothranjuje mentalitet po kojemu je vanjska pojavnost, ugodna oku, najvažniji i nezamjenjivi preduvjet za svekoliki uspjeh u životu.

³² Usp. Ilaria Guidantoni, *Chirurgia estetica e culto della bellezza nella società contemporanea*, u: *Medicina e morale* 45 (1995) 1, 80–81.

³³ Usp. Isto, 81–82; Carlo Bellieni, *Il dolore, il piacere e l'inganno del relativismo*, dostupno na: http://www.vatican.va/news_services/or/or/_quo/commenti/2010/035q01b1.html.

³⁴ Usp. Sandro Spinsanti, *Corporeità*, u: Tullio Goffi, Giannino Piana (uredili), *Corso di morale. Diakonia. Etica della persona*, Queriniana, Brescia, 1990, 77; Maria Teresa Russo, *Etica del corpo tra medicina ed estetica*, 104–105; Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 113–121.

U takvoj perspektivi mijenja se poimanje rada;³⁵ nije dovoljno više biti sposoban i učinkovit, nego je potrebno biti lijep, mladenačkog izgleda ili, drukčije rečeno, mladost i ljepota impliciraju odmah sposobnost i učinkovitost.

Nadalje, u suvremenim homologiziranim kanonima ljepote, uglavnom zapadnjačkog, europskog i američkog tipa, moguće je otkriti stanovitu rasnu diskriminaciju koju neskriveno propagira EK, stvarajući tako ozbiljnu krizu identiteta. EK naime katkad upotrebljava medicinsku terminologiju i rasističke opise kako bi unovačila potencijalne pacijente, uvjeravajući primjerice pripadnike istočnih naroda da orijentalni kapci daju licu monoton i ravnodušan izraz, da su odraz pospanog karaktera, da je njihova vidljivost zbog kosih očiju manja, da je spljošten nos odraz "slabosti karaktera" i sl.³⁶

Mitologizacija ljepote, opsesija ljepotom i mladošću stvara zadržku kod pacijenata ondje gdje ona uopće ne postoji s biološke točke gledišta.³⁷ Zato, ako postoji što nedopušteno u EK, to ne treba tražiti u konfliktu naravnoga i artificijelnoga, u želji da netko izgleda mlađe i privlačnije, nego u opsesiji koju žudnja za ljepotom polaže u ljudsku dušu i uvjerenju da je ljepota *conditio sine qua non* da bi netko bio ljubljen, prihvaćen i uspješan.³⁸ To nedopušteno treba tražiti u raširenom uvjerenju da se promjenom vanjskoga izgleda u skladu s važećim kanonima ljepote mogu riješiti konflikti i nezadovoljstva koja se događaju unutar osobe, u lažnom obećanju da se kirurškim nožem može postići sreća.

Zbog svih tih razloga potrebno je redefiniranoj tjelesnoj ljepoti vratiti njezin izvorni smisao i sadržaj, a njezinim ispravnim postavljanjem zaštititi je od uvijek mogućih manipulacija. Ljepotu je nemoguće i opasno definirati jedino s gledišta trenutno važećih društvenih parametara; ona je također očitovanje

³⁵ Usp. Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 153.

³⁶ Usp. Isto, 130–132; Giovanna Ricci, Piergiorgio Fedeli, *La chirurgia estetica tra percezione sociale e modello etico-deontologico*, 125, bilješka 32.

³⁷ Usp. Ilaria Guidantoni, *Chirurgia estetica e culto della bellezza nella società contemporanea*, 82.

³⁸ Usp. Isto, 86.

osobnog blagostanja, unutarnjeg smirenja, posljedica ozbiljnog prihvaćanja sebe samoga i pozitivnog prihvaćanja od strane drugih, posljedica iskrenog izričaja, rekao bi papa Pio XII. S obzirom na aktualni trend homologizacije i standardizacije vanjske tjelesne ljepote, složiti se je s P. Brucknerom: "Prava ljepota nije pokoravanje kanonima, ona je vrtoglava raznolikost fizionomija."³⁹

Odnos prema tijelu

Visoko postavljanje ljepote na ljestvici suvremenih vrjednota uvjetuje istodobno promjenu odnosa prema tijelu. U aktualnoj kulturi nazvanoj posve primamljivo i "kulturom tijela", ljudsko tijelo zapravo gubi položaj subjekta i osobe, a sve više postaje objekt i materijal za preoblikovanje, čime se zamračuje izvorna istina o tijelu kao bitnoj dimenziji živućeg subjekta, mjestu njegova identiteta i uvjetu njegova postojanja u svijetu.⁴⁰

Sociolog Codelippi, primjećuje M. T. Russo,⁴¹ značajki je sintetizirao bitne vidove te metamorfoze tijela. Ona je dio općeg procesa nazvanog "vitrinizacija društva". Tijelo se, slijedeći model pakiranja, duboko nazočan u mnogim segmentima suvremenog društva, nastoji pretvoriti u blistavi omot koji oponaša savršena tijela stvorena novim elektroničkim i digitalnim tehnologijama. Uz fetišizaciju koja stavlja vanjštinu u središte pozornosti naše kulture, vitrinizacija pretvara tijelo u objekt potrošnje, svodi ga na razinu proizvoda lijepo složenog u izlogu, podložnog istom

³⁹ Pascal Bruckner, *Paradoks ljubavi*, Algoritam, Zagreb, 2010, 190. Kritičari EK i posebno njezina dijela koji se odnosi na pomlađivanje, smatraju da je brisanje dobi s vlastitog lica jednakovrijedno struganju vlastitoga identiteta, snage i povijesti. Ispeglano lice i tijelo savršene su maske, koje ništa ne govore niti osjećaju, u stvarnom i simboličkom smislu. Život se više ne shvaća kao kumulativno obogaćenje, nego kao puko kvantitativno produženje, jedna vrsta vječne mladosti kojoj nedostaju povijest i povijesno iskustvo.

⁴⁰ Usp. Renato Malta, *Chirurgia estetica*, 452–453; Mirjana Adamović, Ana Maskalan, *Tijelo, identitet i tjelesne modifikacije*, u: Sociologija i prostor, 49 (2011.) 189, 49–70.

⁴¹ Usp. Maria Teresa Russo, *Etica del corpo tra medicina ed estetica*, 25–26.

idealu estetske savršenosti i istim “zakonima varijabilnosti” koji reguliraju modu i tržišne proizvode.

Ishod takve opće depersonalizacije i objektivizacije tijela njegovo je svodenje na razinu bilo kojeg drugog resursa u koji je potrebno prije svega inteligentno investirati, a potom ga iznijeti na bračnom i poslovnom tržištu kao i u svim drugim društvenim interakcijama.⁴² Tijelo se ponižava, opredmećuje, prisiljava na stalno preoblikovanje i usavršavanje sukladno novim, koječijim, interesima i zahtjevima.

Takav stav i ponašanje suvremene kulture, plod jednoga čistog materijalističkog monizma, animirano je bitno idejom da je tijelo, ako je prepušteno samome sebi, nedostatno i siromašno, a da je tjelesno preoblikovanje, osim pametne investicije, učinkoviti trenutak samoodređenja i oslobođenja. Međutim, to nipošto nije tako. Preoblikovanje vlastitoga tijela estetskom kirurgijom nije čin samoostvarenja, dokaz slobodnog raspolaganja vlastitim tijelom, plod svjesnog i slobodnog izbora, nego je dobrim dijelom konformističko ponašanje u odnosu na trenutno važeće estetske norme, rezultat zahtjeva društvenog trenda, puko zadovoljenje estetskih kanona uvedenih dobrim dijelom pod pritiskom masmedija. Modelirano, pomlađeno i uljepšano tijelo zapravo je tijelo za druge, za oko, ruku, odobravanje, divljenje poslodavca, klijenta, ljubavnika, javnosti.⁴³

Pod lećom estetske kirurgije tijelo gubi ispravne proporcije, svoj integritet i cjelovitost. Odvojeno od osobnog ja i svedeno na goli objekt podložan manipulaciji, ono postaje puka slika i pojavnost. Zato se vlastita tjelesna dimenzija ne prihvaća kao sudbina, nego se svaki njezin dio podvrgava brižnom i pažljivom procesu racionalizacije i optimizacije. Tijelu se poklanja pažnja skrupuloznog minijaturista čija je dužnost stalno ga popravljati i tragati za najmanjim znakovima njegova propadanja ili nesavršenosti. Tako se tijelo, od prijatelja, komunikatora, nositelja identiteta i vlastite prepoznatljivosti, pretvara u neprijatelja potrebnog trajnog nadgledanja zbog njegove uvijek moguće “izdajničke” i nekontrolirane naravi.⁴⁴

⁴² Usp. Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 51.

⁴³ Usp. *Isto*, 154–155.

⁴⁴ Usp. Maria Teresa Russo, *Etica del corpo tra medicina ed estetica*, 104–105.

Apsurdno, kultura koja je otkrila tijelo, riskira sada da ga rastoči i zamrači. Aktualna senzibilnost glede tijela odašilje snažnu poruku da “ja nisam moje tijelo”, dok je početna nakana kulture na kojoj je sazrela ta senzibilnost bila zapravo oslobođenje i riaproprijacija vlastitog tijela, pretočeno u slogan: “tijelo je moje i ja sam moje tijelo”.⁴⁵ Suvremena mitologizacija ljepote i standardizacija tijela imaju ozbiljne osobne i društvene posljedice: distanciranost i nezadovoljstvo s naravnim, normalnim i sasvim funkcionalnim tijelom, a posvemašnji nesklad s bolesnim, “izvankanonskim”, ostarjelim tijelom; prilagodbu stvarnoga virtualnome, naravnoga umjetnome, istinskoga lažnome; stavljanje u drugi plan onoga što stvarno jesmo, a grozničava potražnja za iluzornim i nikada dostižnim; življenje tijela kao željenog objekta, a ne življenje tijela kao integralnog dijela željenog subjekta; nedopustivo svodenje tijela na objekt i sredstvo.

Odnos prema zdravlju i bolesti, odnos liječnik – pacijent, informirani pristanak

Činjenica je da se pojam zdravlja već odavno ne veže isključivo uz fenomen bolesti, što je razvidno i u samoj definiciji zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije. Velika se važnost pridaje psihofizičkom blagostanju i relacijskim vidovima zdravlja u odnosu na puku odsutnost bolesti. Pojmu blagostanja priznata je dvostruka vrijednost: učinkovitost i pojavnost koja priziva ljepotu.⁴⁶

Ovako široka definicija zdravlja otvara niz pitanja u odnosu na zahvate EK usmjerene na pomlađivanje i uljepšavanje koja je ovdje moguće samo naznačiti bez daljnje razrade.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 24.

⁴⁶ Usp. Mauro Cozzoli, *Antropološke pretpostavke i etičke instance zdravlja*, u: Nediljko Ante Ančić, Nikola Bižaca (uredili), *Kršćanstvo i zdravlje*, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, Split, 20.–21. listopada 2005., Crkva u svijetu, Split, 2006., 43–59; Isti, *Antropologia ed etica della salute*, u: Rivista di teologia morale, 39 (2007) 154, 235–248; Leone Salvino, *Salute*, u: Giuseppe Cinà, Efisio Locci, Carlo Rocchetta, Luciano Sandrin (uredili), *Dizionario di Teologia Pastorale Sanitaria*, Edizioni Camilliane, Torino, 1997, 1089–1098.

Jesu li takvi zahvati u punom smislu medicinski i što je u njima terapijsko? Što je to nezdravo u borama i izgledu? Jesu li i koliki su pacijenti EK zapravo psihološki pacijenti s bolešću koja je takvom priznata, a koja je djelomično uvedena od strane društva i pounutrašnjena krizom vrjednota vezanih uglavnom uz osjećajno područje? Je li dopušteno i opravdano zahvatom EK, dakle kirurški, liječiti takvu bolest? Gdje je granica između liječenja i usavršavanja, ili se radi o pomičnoj granici podložnoj subjektivnom tumačenju? Instalira li se estetskom kirurgijom jedinstveni model u odnosu liječnik – pacijent, to jest dosad nepostojeći odnos liječnik – zdrava osoba? Je li EK zapravo “medicina želje” kojom bi upravljao pacijent, a liječnik bi imao jedino ulogu materijalnog izvršitelja koji pristaje na pacijentovu želju i njegov zahtjev? Je li korisnik estetske kirurgije stvarno pacijent ili je samo klijent i potrošač “medicinskih” usluga? Je li EK manipulativna djelatnost kada obećava, a pacijent to očekuje, da će spasiti brak, povećati povjerenje u same sebe i svoje radne i relacijske sposobnosti? Može li skalpel riješiti najteža egzistencijalna pitanja koja nekad stoje u pozadini zahtjeva za estetskim zahvatom? Mjeri li se zaista pacijentova sreća oštrinom kirurškoga noža?

U zahvatima EK često se previđa ili namjerno prešućuje ozbiljna činjenica da svaka kirurgija, pa tako i estetska, uključuje nekakav rizik koji se mora istinito i dobro odrediti prije samog zahvata. Jer, estetski zahvati nisu lišeni značajnih rizika, pa i onih najtežih. Upravo s tih razloga papa Pio XII. naziva ih “neredovitim sredstvom”.⁴⁷ Nažalost, takvim teškim posljedicama često se manipulira na način da u javnosti vidimo samo sliku “prije” i sliku “poslije” zahvata, a vrlo rijetko ili nikako sliku realnog stanja pacijenta “za vrijeme” ili neposredno nakon zahvata. Takvo ponašanje nije časno utoliko što iz kolektivne imaginacije i iz svijesti potencijalnih pacijenata briše stvarnu narav zahvata – onu kiruršku, a ostavlja netaknutom priželjkivanu komponentu – onu estetsku.⁴⁸

⁴⁷ Usp. Pio XII, *Discorso ai partecipanti al X Congresso Nazionale della Società Italiana di Chirurgia Plastica*, 958.

⁴⁸ Usp. Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 198–199. Autorica vrlo sažeto donosi najčešće posljedice pojedinih zahvata

Zbog svega toga pitanje informiranog pristanka postaje iznimno važno. Tim više što se zahvat tiče subjekta koji je biološki gledano – zdrav, a to znači da rizik nije proporcionalan žurnosti, a katkad ni samoj nužnosti zahvata.⁴⁹ Nauk informiranog i slobodnog pristanka ne dopušta svođenje odnosa liječnik – pacijent na bespogovorno izvršavanje ili puko udovoljavanje nečijim zahtjevima, jer bi se tada takav odnos lišio pretpostavke prikladne informacije o rizicima i dobrobitima pojedinih zahvata i dobivanja valjanog pristanka. Nazočili bismo u tom slučaju inverziji uloga liječnik – pacijent! Proces donošenja odluke mora se temeljiti na obostranom poštivanju, potpunoj otvorenosti, poštivanju načela autonomije kako pacijenta tako i liječnika. Kirurg mora brižno utvrditi emocionalno i psihološko stanje pacijenta te njegova očekivanja. Ne smije se dogoditi da u zajedničkom odlučivanju liječnik i pacijent govore o istim stvarima različitim jezicima. U slučaju nerazumijevanja, kirurzi uvijek imaju pravo, temeljem načela autonomije, uskratiti estetske usluge određenim pacijentima u cilju njihova dobra, ali i vlastite zaštite. Radi se o onim pacijentima koji se nadaju da će estetskim zahvatom poboljšati svekoliku kvalitetu svojeg života, pacijentima koji dolaze s već gotovim prijedlozima ili čak fotografijama i očituju posvemašnji manjak fleksibilnosti u razgovoru s obzirom na konačne rezultate, pacijentima koji traže operaciju bez pristanka i suglasnosti članova obitelji, neodlučnim pacijentima.⁵⁰ U takvim slučajevima neophodna je suradnja liječnika i psihologa.

S druge strane, smatrati je nečasnim, neprofesionalnim i neetičkim ona ponašanja liječnika kojima se promoviraju određene rasne i tjelesne značajke, vrši pritisak i emocionalno manipulira sa slabim pacijentima, grade nerealna očekivanja

EK kao i tragičan slučaj žene koja je izgubila život nakon “bezazlenog” zahvata liposukcije učinjenog na njezinim nogama.

⁴⁹ Usp. Ilaria Guidantoni, *Chirurgia estetica e culto della bellezza nella società contemporanea*, 71–73; Renato Malta, *Chirurgia estetica*, 453–454.

⁵⁰ Posebnu etičku pozornost, zbog specifičnosti odnosa, privlači pitanje slobodnog pristanka u onim slučajevima kada je neki/a pacijent/ica oženjen/udana. Kakva su primjerice prava i obveze druge strane? Dokle seže i na što se odnosi uzajamna privola dana na početku zajedničkog življenja? Usp. Renato Malta, *Chirurgia estetica*, 454.

vezana uz rezultate EK, daje nepotpuna informacija, pružaju namjerna kriva tumačenja i interpretacije, da ne govorimo o zahvatima koje izvode nekvalificirane, nekompetentne osobe koje se same reklamiraju.

Iz svega rečenog razvidna je ambivalentnost kojom se EK prezentira suvremenom čovjeku. Pozitivno značenje skrbi za tijelo, pa i pod estetskim vidom, manje je transparentno danas negoli u vrijeme obraćanja pape Pija XII. plastičnim kirurzima, uglavnom zbog socio-kulturološkog konteksta koji pretjeruje s dosezima EK do te mjere da pozitivno značenje skrbi o vlastitom tijelu dovodi u duboku sumnju. Društvo slike, naime, rađa kulturu narcizma, usredotočenu na egzaltaciju tjelesnoga i na mit o vječnoj mladosti, kulturu koja nikako ne potiče na prihvaćanje sebe, ispravan odnos prema vlastitom tijelu i, nadasve, kulturu koja odbacuje starost, teška oštećenja i deformacije.

ZAKLJUČNO PROMIŠLJANJE

EK ima svoju dugu i tihu povijest, a vrlo intenzivnu i bučnu sadašnjost. Nezaustavljiv napredak novih biomedicinskih znanosti otvara pitanje njezine budućnosti. Hoće li estetska kirurgija, zahvaljujući dostignućima genetike, prerasti u genetske manipulacije iz estetskih razloga i zvati se estetska ili kozmetička genetika?⁵¹ Pitanje nije sasvim izlišno niti je izraz nepotrebne kurioznosti, jer, ako netko može birati kirurgiju u svrhu tjelesnih promjena i usavršavanja prema vlastitoj želji, zašto ne bi izabrao i genske "terapije" s ciljem istih promjena za sebe samoga ili svoje buduće dijete? Ne radi li se uvijek i samo o djelovanju u najboljem interesu djeteta i stvaranju boljih uvjeta za njegov budući život? Tijelo bi se unaprijed prilagodilo društvu koje ga očekuje, a ono sâmo bi reproduciralo

⁵¹ Usp. Sara Goering, *The Ethics of Making the Body Beautiful: Lessons from Cosmetic Surgery for a Future of Cosmetic Genetics*, u: The Center for the Study of Ethics in Society, 13 (2001) 3, 1-11; Kristi Scott, *Cheating Darwin: The Genetic and Ethical Implications of Vanity and Cosmetic Plastic Surgery*, u: Journal of Evolution and Technology, 20 (2009) 2, 1-8, dostupno na: <http://jetpress.org/v20/scott.htm>.

željene oblike kao što su visina, težina, boja očiju, oblik tijela, pojedinih udova i organa, manje etnički izgled. Štoviše, na taj bi ih način oslobodili svih neugodnih iskustava vezanih uz zahvate estetske kirurgije.

Estetska genetika, odnosno genetski inženjering s ciljem usavršavanja, drže neki, bio bi samo produžetak estetske kirurgije reguliran više-manje istim načelima i normama. Ako bi se takva stremljenja ostvarila, premda su još uvijek opterećena povijesnim eugenizmom, EK zaista ne bi imala više budućnosti. Vratila bi se svome prvotnom zadatku – rekonstrukciji. Iščeznula bi zapravo u rekonstrukcijskoj plastičnoj kirurgiji usmjerenoj na korekciju trauma i nezgoda nastalih tijekom života. Na sve drugo trebat će misliti prije.⁵² No, sama mogućnost takvog scenarija poziva odgovorne na jasno definiranje i zaštitu, ne samo moralnu nego i pravnu, temeljnih vrijednota bitnih za očuvanje integriteta i cjelovitosti ljudske osobe.

Anthropology and Ethics of Cosmetic Surgery

Summary

There is no doubt that external beauty is a true value which is able to affect human relationships, strongly shape the life and behaviour of those who do not consider themselves to be aesthetically endowed, jeopardize their individual and relational well-being thus causing real psychological difficulties. Many, dissatisfied with their appearance, seek the solution in cosmetic surgery which can improve the human form or completely modify it. We are not talking only about the discipline today significantly aimed at rejuvenating and beautifying, but also about the everyday practice in full expansion as a requirement, as a technical possibility, and therefore as an ethical problem.

⁵² Usp. Rossella Ghigi, *Per piacere. Storia culturale della chirurgia estetica*, 209-216.

Ethical evaluation of cosmetic surgery does not only include a well-known conflict between the natural and artificial, in this case the conflict between the natural appearance and artificial possibilities to adjust one's own physicality and appearance to some personal or social ideal of beauty, but it opens – even in case of accepting the artificial in life – a number of other anthropological and ethical issues. What is the value of beauty, health, body and physical appearance? To what extent is it allowed to seek aesthetic improvement of one's own body by cosmetic surgery? Are there limits beyond which cosmetic surgery could be and should be considered immoral? Who defines the canons of beauty? Is cosmetic surgery a medical (therapeutic) discipline or an activity which by skilful manipulating only medicalizes the consumer's inner dissatisfaction, trades with hope and illusory and unrealistic expectations? What are its positive effects?

The author does not have pretensions to answer all these questions by this article, but only to indicate ethical difficulties and conflicts, those already existing and the possible ones as well, within the cosmetic surgery. Therefore, in the first part of his work he defines the basic terms related to plastic surgery in general and particularly to cosmetic surgery, while in the second part he analyzes the speech of Pope Pius XII addressed to the participants of the 10th National Congress of Italian Society of Plastic Surgery (1958) and the opinion of some moral theologians on permissibility of particular interventions from the field of cosmetic surgery, in order to determine the fundamental ethical criteria in solving the concrete cases. That analysis results in the evident fact that by moral judgement of particular "cases" we actually go back to classical casuistry and its related operational instruments. In the third part, on the basis of conviction that a serious anthropological and moral problem of cosmetic surgery today are by no means individual interventions, but the very discipline of cosmetic surgery as such, the author draws attention to the fact that the mentality and "culture" of cosmetic surgery, i.e. its exaggerated exaltation and sometimes evident manipulation, can endanger, redefine and dislocate the important values like beauty, health, corporeality, doctor patient relationship.